

THE INDIVIDUAL BEING PHILOSOPHICAL COMPREHENSION PROBLEM
IN MODERN CULTURE

Gorodiskaya O. N.

The individual being philosophical comprehension problem at the modern stage of culture development was considered in the article. Some types of human existence were revealed, and some strategies of human being building, its understanding and perspectives were defined and compared. Special attention was paid to the "abnormal" existence and to the possibilities of its understanding.

Key words: existence, immanence plan, myth, modern culture, private philosophising.

УДК 1: (13+130.2+130.3)

Л. М. Сідак, кандидат філософських наук, доцент

МОРАЛЬНА ДЕГРАДАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА
КОНФЛІКТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Розглянуто природу впливу егоїзму та утилітаризму на суспільні відносини та їх місце у виникненні конфліктів. Егоїзм та утилітаризм осмислено як чинники формування суб'єктивної сторони конфліктів, їх духовна основа, розглянуто як ознаку моральної деградації особистості. Зроблено висновок про те, що конфліктність ґрунтується на духовній ницості як джерелі різноспрямованих суб'єктивних інтенцій та готовності діяти в умовах конфронтації. Отже, конфліктність є виявом кризи саморозвитку особистості.

Ключові слова: саморозвиток особистості, егоїзм, утилітаризм, конфліктність, глобалізація, локалізація.

Актуальність проблеми. Економічна криза, що охопила увесь світ, повернула увагу до кризових явищ як феномену, зокрема до проблем, які ці явища репрезентують, і до їх глибинних причин. Історія свідчить, що двом світовим війнам передували масштабні економічні кризи. Це дає можливість припустити, що у світі все тісно пов'язано, що різні кризові явища можуть бути лише окремими виявами одного деградаційного процесу і мати спільний знаменник. Найбільш ймовірно, що ним є недосконалість духовного життя людей, яка виявляється у моральній деградації, невмінні любити, пізнати Істину. Отже, є підстави припустити, що глобальні проблеми сучасності, зокрема проблема конфліктності і воєн, кореняться у кризі духовній, насамперед моральній, та кризі саморозвитку особистості, які є спустошливими для усього буття — індивідуального, сімейного, соціального, економічного, по-

літичного. Вони можуть призвести до загибелі людства. Відтак, слід визнати необхідність осмислення глобальних проблем людства і з-поміж них моральної кризи, проблеми конфліктності та кризи саморозвитку особистості, при цьому їх слід розглядати як на особистісному, так і на соціальному рівнях.

Зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Осмислення глобальних проблем людства має стати філософсько-методологічним підґрунтям досліджень духовних проблем суспільства і особистості у галузях педагогіки, психології, соціології та ін. Нагальною потребою стало також дослідження феноменів саморозвитку та руйнації особистості як таких. А оскільки духовне життя особистості як об'єкт дослідження приховане від безпосереднього споглядання (навіть спостереження своїх власних почуттів, інтенцій, мотивів — справа не проста), методологічно важливим є спостереження його виявів у культурному, соціальному, економічному, політичному середовищах. І конфлікти, війни якнайкраще висвітлюють кризові явища в духовному бутті особистості.

Аналіз основних джерел і публікацій радянських вчених показує, що соціальні кризи розглядалися як вияви закономірних економічних суперечностей, котрі в принципі не могли бути розв'язані, а лише зняті в революційному синтезі. Зокрема, війни вважалися одним із засобів вирішення політичних завдань, які ґрунтувалися на економічних інтересах. Такі висновки частково мали рацію. Але логіка соціальних та економічних процесів змушує констатувати, що економічні інтереси і породжені ними конфлікти у своїй основі мають егоїстичні прагнення, тобто в основі конфліктів слід вбачати етичні й антропологічні чинники. Але заангажованість радянської науки вбачала егоїстичні прагнення лише у представників одного соціального класу і не визнавала зіпсованість людської природи взагалі. Недивно, що при осмисленні явищ розвитку, саморозвитку особистості та відповідно кризових, деградаційних процесів переважав функціональний підхід [3, с. 91–93].

Натомість Ф. Ніцше наголошував на тому, що основою соціальної і політичної кризи «західного» («буржуазного») суспільства є криза культурна. Він вбачав її вияви у перетворенні моралі та релігії на ідолів, тобто у невідповідності пануючих моральних і релігійних максим природі людини, інтересам саморозвитку особистості, її творчому самовираженню. Але Ф. Ніцше (як і марксист), заперечуючи «гнилу» західноєвропейську (буржуазну) культуру, вітав найнегідніше з того, що в ній було¹, те, до чого це загнивання мусило закономірно призвести. Йому здавалося, що достатньо зруйнувати усі старі культурні цінності, навіть заперечити цінність людського життя, і лю-

¹ Тобто піднесення до рангу чеснот егоїзму утилітаризму та нігілізму. Було цілком очевидно, що саме вони стануть інструментом самознищення буржуазної культури, і тому вважалося, що вони і розв'яжуть її основну проблему — кризу саморозвитку особистості. Ніцше пропагував саме егоїзм як інструмент створення «надлюдини».

дина одержить необмежені можливості саморозвитку, можливості перетворення на надлюдину. Це означає заперечення природи людини. Фактично Ф. Ніцше пропонував за допомогою воєн, революцій, бунтів перейти у нову історичну фазу — постлюдяну. Власне, «надлюдина» у Ф. Ніцше — це особистість, яка, втративши людську природу, одержала «надможливості».

Філософія Ф. Ніцше мала величезний вплив на європейську, а також російську, філософію та історію. І сьогодні ця тема цікавить дослідників. Так, про вплив Ф. Ніцше на С. Франка і взагалі на російську філософію йдеться у статті В. Поруса [6]. У ній, зокрема, наголошується: «Марксист Луначарський називав Ніцше... «радісним визволителем... від виснажливої хвороби совісті» [6, с. 52]. С. Франк теж пройшов через захоплення ніцшеанством, у якому насамперед вбачав критику духовної кризи, що виявлялася в егоїзмі та «надривному альтруїзмі», які за рахунок повноти власного духовного буття, саморозвитку особистості орієнтували на «суспільне благо» та «благо іншого», котрі розумілися виключно в утилітариському ключі [6, с. 53].

Отже, у 1902 р. С. Франк прочитував філософію Ф. Ніцше як протест проти кризи саморозвитку особистості, як критику ідеології, що сприймає людську особистість «гвинтиком», і альтруїзм як психологію людини-гвинтика [6, с. 52–53]. Є очевидним, що ця ідеологія корениться у західноєвропейській культурі, а радянські комуністи, мабуть, закономірно, через бунт проти неї і критику дійшли до її соціального втілення. Це доводить, що криза радянської культури була кризою культури західноєвропейської і дає можливість передбачити, що крах радянського суспільства був прологом руйнації західної цивілізації.

С. Франк від романтизації «надлюдини» як вищого ступеня духовного розвитку людства, від заперечення утилітаризму і вульгарного альтруїзму, закликів створити умови «для вільного розвитку всіх духовних здібностей людини» [6, с. 53] на підставі власного досвіду очевидця катастроф, викликаних західною культурою і ліберальним світоглядом, дуже швидко дійшов розуміння «нового досвіду наполегливості та могутності сил зла» як визначальної риси еволюції західної культури у ХХ ст. [6, с. 51]. У Росії після 1905 р. багато хто зрозумів це. Видатні філософи — автори збірника «Вехи», зокрема й С. Франк, попереджали про симптоми культурної катастрофи і запропонували інтелігенції усвідомити свою відповідальність за неї, визнати хибність основ свого світогляду [6, с. 54]. Але застереження не були почуті.

Вони не переставали лунати й пізніше: «Поєднати “надлюдину” з людством, повернути бунт проти культури на творення культури — завдання суперечливе і тому не має розв’язання» [6, с. 55]. Методологічну основу «Занепаду Заходу» О. Шпенглера можна охарактеризувати як «осмислення системної культурної кризи». Дж. Оруел та О. Хакслі прогнозували втрату людиною своєї природи. Вже наприкінці ХХ ст. О. Зинов’єв у своїй антиутопії (1996)

[1] прогнозував перехід історії людства в історію постлюдяну або «надлюдяну», «історію без сподівань». Він показав, що нове суспільство не може позбутися конфліктів і навіть воєн. Натомість воно їх ігнорує за допомогою атрофії душі, «моральної імпотенції»: «Офіційно вважається, що ми живемо без воєн ... ті наші операції ... які забирають сотні тисяч і навіть мільйони людей, війнами не вважаються». І при цьому й завдяки цьому вони пов'язані з організованою злочинністю і «навіть провокуються спеціально» правлячими силами [1, с. 74–75]. А «постлюдина» при збільшенні функціональних можливостей має мінімум позитивних емоцій, безрадісне, емоційно нейтральне, відчужено замкнене духовне буття. Зв'язок між конфліктністю та кризою саморозвитку особистості, якщо останній розуміти не в утилітариському ключі, а як наближення до повноти буття, прозорий. І прогноз невтішний: припинення саморозвитку призведе до краху західної цивілізації. Але характерно, що після цієї події можна буде говорити лише про народи, які врятувалися [1, с. 439].

Американський філософ Ф. Фукіяма аналогічно, навіть у тих самих термінах описуючи у книзі «Наше постлюдяне майбутнє: наслідки біотехнологічної революції» (2003) [9] майбутнє людства, вважає конфліктність явищем, характерним для старого, «людського» періоду історії, і сучасні конфлікти, як, наприклад, атаки 11 вересня 2001 р., «відчайдушними ар'єргардними акціями», які «з часом будуть придушені більш широкою хвилею модернізації» [9, с. 18]. Такі міркування змусили його зректися власної ідеї «кінця історії» і говорити про її відновлення у «постлюдяній» фазі. Підставою для цього є, на думку філософа, сучасна біотехнологічна революція, тобто збільшення тих самих утилітарних можливостей людства. Власне, позицію Ф. Фукіями (і Б. Юдіна) можна назвати «неоніцшеанською». Хоча вона й не заперечує, що основою кризових соціальних явищ є притаманна сучасній культурі орієнтація на утилітаризм, але ґрунтується на припущенні, що подальша орієнтація на утилітаризм та егоїзм, особливо у питаннях маніпулювання потребами людини (як суб'єктивними феноменами, інтенціями), призведе до їх подолання. Однак, на відміну від Ніцше, Ф. Фукіяма розуміє, що кардинальна зміна природи людини призведе до якісної деградації людства, а отже, саморозвитку особистості він вже не очікує.

Можна погодитися з таким твердженням: зараз виникла можливість настільки кардинально змінити природу людини, що постає запитання: що на нас очікує — продовження історії людства чи постлюдяна історія? [9, с. 18]. Можливості м'якого, «пастельного»¹, але більш глибинного, ґрунтового впливу на людину, які виникають завдяки саме біотехнологічній революції,

¹ Про те, що орієнтування на більш «лагідне» маніпулювання людиною (на особистісному і соціальному рівнях) є реальністю, свідчать «оксамитові» революції, які відшуміли від Балкан до Алатоо.

передбаченій ще 70 років тому О. Хакслі у «Прекрасному новому світі». До речі, загрозу людині з боку таких технологій відчував ще Е. Фром [8, 154–155]. Натомість Ф. Фукіяма вважає, що зло стане не таким очевидним, оскільки ніхто не страждатиме, а кожен одержуватиме те, що хоче [9, с. 19]. Але самі бажання будуть прогнозованими, наслідком впливу. Світобачення, сумління, воля людини стають підконтрольними, а сама людина перестає бути собою, втрачає разом зі своєю природою та релігією власну цінність.

Ф. Фукіяма, віддаючи належне прогнозам про можливості інформаційних технологій, поданих Дж. Оруелом в антиутопії «1984», надає перевагу прогнозам О. Хакслі щодо політичного і культурного майбутнього людства. Але вплив інформаційних і біоінформаційних технологій на людину, прогнозований А. С. Наріньяні [5], аналогічний описаним Ф. Фукіямою. Більше того, інформаційні технології і суто біологічні взаємоінтегруються. Характерно, що А. Наріньяні теж прогнозує створення нової людини, тобто зміни її природи.

Така можливість матеріалізується не завдяки тільки дисбалансу між природничими та гуманітарними науками, як вважає Л. Кисельов [2, с. 7], а й постійній втраті людиною власної свободи, небажанню бачити проблеми, чути власну совість. Але чи призведе втрата людиною своєї природи, моралі, культури, людяності до зменшення конфліктів? Хто визначатиме бажання постлюдини, і чи будуть вони вільними від егоїзму і прагнення використати кризи як випробуваний механізм маніпулювання людьми?

Формулювання цілей. У статті ставиться завдання на основі аналізу об'єктивних і суб'єктивних складових конфлікту як різновиду людської активності виявити їх глибинні причини, що дозволить одержати методологічну основу пошуків шляхів усунення конфліктності як характерної ознаки сучасного суспільства. Насамперед треба виявити, чи зменшують конфліктність та загрозу збройних протистоянь моральна і духовна деградація, утилітарність прагнень людини (основна парадигма сучасної цивілізації), її егоїзм. Водночас слід осмислити зв'язок саморозвитку особистості із соціальними проблемами, можливість людини самостійно збагачувати і формувати власне буття, мати життєві орієнтири, які ґрунтуються на моральному оцінюванні власної діяльності, та проблемами, які вона породжує.

Вся історія людства пронизана соціальними проблемами і невдалими спробами їх розв'язати. Суспільні вади у своїй основі — це недосконалість особистості, помножена на кількість членів спільноти. А боротися з ними намагалися майже винятково з допомогою вогню і меча, інквізиції та тюрем. Взагалі проблеми, які виникають в окремій людині і людства в цілому, в своїй основі одні й ті самі — це проблеми життя і смерті, вічності і безсмертя, істини, добра, краси. Вони завжди хвилювали й, сподіваємося, хвилюватимуть і людину, і людство, але насамперед людину як особистість, а потім — людство як колектив. Тому а пріорі слід зазначити: тільки розв'язавши проблеми окре-

мої людини, забезпечивши її саморозвиток, можна розв'язати проблеми людських спільнот.

У соціальній практиці людство впадає у дві крайності: або за рахунок суспільства недооцінюється, заперечується людина, або за рахунок людини (чи групи людей) потерпає суспільство. Чому ж майже недосяжно залишається повна гармонія між особистістю і суспільством? Ідеальною є така спільнота, в якій особистість і суспільство (колектив) доповнюють і підтримують одне одного, сприяють обопільному розвитку, в якій кожен духовно споріднений з усіма й усі — з кожним. Тобто ідеальне суспільство — це єдиний організм, в якому кожен його член — органічна частина, як органічною частиною цілого є кожен член людського організму.

Уявімо, що у людському організмі один з органів перестане «служувати» іншим, тобто виконувати свої функції, а навпаки, прагнучиме одержати від інших якомога більше, безмежно розростися за рахунок інших. Такі орган і організм у цілому слід визнати хворими. До хворого органу застосовують терапевтичні чи хірургічні заходи, які примушують його зменшити негативний вплив на весь організм. Але у будь-якому разі лікування шкодитиме іншим органам. В організмі вже не буде ідеальної гармонії. Остання може бути порушена і в інший спосіб: якщо певна проблема (наприклад, утома, голод та ін.) ігноруватиметься, а сигнали про неї штучно блокуватимуться (наприклад, наркотиком). Так можна досягти стану, коли відсутність гармонії штучно поєднуватиметься з відчуттям насолоди, ейфорії. Це тільки прискорить руйнування організму. Такий стан можна порівняти із застосуванням біоінформативних технологій, про які йшлося в антиутопіях О. Хакслі та Дж. Оруела, дослідженнях А. С. Наріньяні, Ф. Фукіями та ін.

У суспільстві аналогічна поведінка його членів — намагання скористатися певними ресурсами за рахунок обмеження доступу до них інших та прагнення штучно відвернути увагу від проблем (наприклад, наркотизацією суспільства, обманом чи ініціюванням конфлікту) — викликається егоїстичним спрямуванням духовної активності або просто егоїзмом. Для обмеження егоїзму членів суспільства застосовується комплекс заходів, які примушують їх тією чи іншою мірою служити суспільству і приборкувати свої егоспрямовані забаганки. Але ці заходи ніколи не досягають своєї мети повністю і завжди шкодять суспільству. Отже, егоїзм членів спільноти унеможливує в ній гармонію і перешкоджає саморозвитку особистості. Водночас подолання егоїзму особистості — це проблема саморозвитку.

Але застосування сугестивних технологій, наприклад, у комерційній рекламі чи під час передвиборчих кампаній, намагання створити завжди задоволених істот, як це пророкують О. Хакслі або О. Зинов'єв, чи наркотизація суспільства — це водночас орієнтація на егоїзм і посягання на свободу особистості, що перешкоджає саморозвитку. Це досить небезпечна справа, яка, позбавляючи людину сенсу існування, позбавляє сенсу історію людства й уне-

можливноє її. Тому Ф. Фукіяма помиляється, визнаючи можливість існування позбавленої сенсу постлюдяної історії: можлива або історія людини і людства, або ніяка неможлива.

Ще однією спробою розв'язати соціальні проблеми вважається глобалізація або протилежна їй локалізація суспільства. Обидві тенденції є давніми, як і саме людство. Перша виявлялася в намаганнях створити імперії, об'єднати народи в одну спільноту, в той чи інший спосіб усунувши міжнаціональні, міжконфесійні, економічні суперечності різних регіонів. Їх аксіологічною основою були і є особа імператора, римське громадянство, «нова історична спільнота — радянський народ», «загальнолюдські цінності» тощо. Але подібні спроби завжди завершувалися глобальною кризою, смутою. Зворотна тенденція виявлялася у сепаратизмі, ізоляції, воєнних та економічних змаганнях із сусідами. Історична доля суспільств, побудованих на таких засадах, не менш трагічна. Спільність історії спонукає шукати подібність природи суспільств, побудованих на засадах і глобалізації, і локалізації. Перше, що впадає в очі, — це застосування для створення спільнот і утримання їх від розпаду примусу, «вогню і меча», інквізиції і суду, права, умовно кажучи — «хірургічних» і «терапевтичних» заходів обмеження егоїзму членів суспільства. Отже, спільним знаменником кризових явищ «глобалізованих» та «локалізованих» суспільств є егоїзм.

Чи принципово відрізняється їх природа? Глобалізація означає об'єднання життєвого простору (соціального, економічного середовища тощо) з метою усунення перешкод виявам людського егоїзму, що в етиці репрезентується як релятивізм. Локалізація — це лише просторове, географічне обмеження егоїзму, але вона не усуває самого егоїзму, викликаних ним суперечностей, принципу «людина людині — вовк» тощо. Якщо пацюків помістити у невеликий мішок, то невдовзі у ньому залишиться лише один, найбільший, який виріс і набрався сил за рахунок інших. Якщо ж мішок перетворити на величезний ізольований котлован та наповнити його більшою кількістю пацюків, процес буде більш тривалий, а фінал — незмінним. Тільки останній пацюк буде ще більшим і сильнішим. У цьому і полягає відмінність між глобалізацією і локалізацією спільнот, організованих на засадах егоїзму. А якщо ресурси можуть відновлюватися в обмеженій кількості, то в умовах глобалізації зростуть сила і небезпечність окремих егоїстів. Але й локалізація не зможе розв'язати цю проблему.

У наш час спостерігається катастрофічне збільшення виявів егоїзму й утилітаризму. Тому локалізація суспільства (зокрема, націоналізм) неспроможна розв'язати соціальні, економічні та інші проблеми, що постали перед людиною і суспільством, а глобалізація світу, тобто усунення географічних, митних, правових обмежень, робить їх ще більш небезпечними, глобальними. У будь-якому разі слід визнати, що їх подолання можливе лише за умови зміни духовного, передусім морального, середовища, а отже, саморозвитку членів суспільства.

Найнебезпечнішим видом соціальних проблем є конфлікти, тобто зіткнення протилежних інтересів, поглядів, бажань, прагнень, що викликають супе-

речки, боротьбу суб'єктів конфлікту. Отже, конфлікт має дві сторони: об'єктивну — наявність протилежних інтересів, поглядів, прагнень тощо та суб'єктивну — їх усвідомлення і готовність суб'єктів конфлікту діяти в умовах суперечки, боротьби, ускладнень тощо. Для того щоб морально оцінити конфлікт, слід визначити його ставлення до повноти буття і ступеня самореалізації суб'єктів конфлікту, інших членів соціуму, цілої спільноти, тобто до ступеня гармонії кожної особистості і суспільства в цілому як колективу. Одразу зазначимо, що не більше як один спосіб самовизначення особистості чи колективу (спільноти) може наближати до абсолютної гармонії, тобто бути визнаний благом, шляхом до досконалості.

Отже, наявність протилежних інтересів, прагнень свідчить про егоїзм членів суспільства. Егоїзм є спрямуванням духовної активності на власне буття. Тому попередню думку можна висловити й інакше: об'єктами конфліктів є такі відносні цінності, як власність і матеріальні блага, влада, соціальний престиж, освіта, ідеологія тощо, а підґрунтям — прагнення пережити, усталювати або поглиблювати певні духовні акти, що з ними пов'язані. Наприклад, влада може мати позитивну цінність. Якщо владні відносини ґрунтуються на ототожненні власного буття з буттям суспільства, повноти власного буття — з гармонією буття суспільства, то влада буде соціальним інструментом, спрямованим на гармонізацію спільноти, служіння суспільству чи іншій спільноті. Це унеможливить егоїзм і водночас конфлікти. Так, в одній давній українській легенді йдеться про те, як тільки після усвідомлення княжичами того, що кров князя належить його народові, старий князь визнав дітей своїми нащадками. Якщо владні відносини ґрунтуються на прагненні їхніх суб'єктів усталити чи досягти переживання значущості власної особистості чи прагненні збільшити власні статки тощо, тобто на егоїзмі, цінність влади обов'язково матиме негативну складову і конфлікти будуть неминучі.

Нерідко конфлікт мотивується характерним для певної культури чи субкультури сталим моральним оцінюванням тієї чи іншої відносної цінності. Так, сутнісними рисами сучасної західної культури, з одного боку, є владний авторитет, який апелює тільки до своєї влади, та авторитет свободи самовизначення особистості незалежно від її досконалості, розвитку, зокрема морального (вважається, що судження і дебати щодо цінностей не мають раціонального обґрунтування, а виражають необмежену волю суб'єкта) — з другого. Е. Макінтайр зазначає, що завдяки соціальному втіленню такої ідеології (емотивізму) кінцеві цілі діяльності сучасної людини (наприклад, функціонування підприємства — у менеджера, демократія — у політика та ін.) вважаються первісно визначальними і недосяжними для дослідження чи критики [4, с. 41–44]. Якщо використати стиль С. Франка, можна сказати, що підприємство, прибуток і демократія перетворені на кумирів. Така ситуація об'єктивно породжує конфлікти.

Отже, говорячи про об'єктивну сторону конфліктів, слід мати на увазі, що вона ґрунтується на зіпсованості духовного буття особистостей і суспільства в цілому як джерелі різноспрямованості суб'єктивних забаганок, прагнень (тобто моральній нищості). Наприклад, в Арістотеля моральні правила — це елемент системи, котра включає людину як вона є; природу людини, тобто якою має бути людина добродісна; власне мораль як засіб перетворення першого на друге. Свідчення про можливість обожнення людини, досягнення нею повноти буття становить основу Євангелія і християнської моралі¹. Сучасна європейська традиція заперечила моральний ідеал, досконалу особистість, створила кумирів із цінностей відносних і тому традиційні моральні приписи, успадковані від арістотелево-християнської традиції, видаються штучними і необґрунтованими.

Але суперечності, зумовлені егоїстичними прагненнями, ще не тотожні конфлікту. Він можливий, якщо його суб'єкти їх усвідомлять і виявлять специфічну суб'єктивну реакцію — розпочнуть протидію своїм опонентам, боротьбу. Якщо принаймні один із суб'єктів конфлікту обере альтернативну поведінку: не розпочинати конфлікт, а розв'язувати суперечність в інший спосіб, то конфлікт неможливий. Відтак, конфліктність сучасного світу свідчить про те, що у переважній більшості випадків егоїзм доповнюється невмінням або небажанням людини усвідомлювати аморальність конфліктів. Найчастіше суб'єкти конфлікту не беруть до уваги його моральний аспект, адже цінність мети діяльності, як щойно зазначалося, вважається визначеною а priori. Отже, соціальний конфлікт завжди є виявом моральної деградації і яскравим прикладом конфлікту морального. Останній завжди ґрунтується на конкуренції моральних оцінок відносних цінностей.

Найнебезпечнішою з відкритих протистоянь, одним із найбільших виявів нищості, зла є війна. Її аморальність не викликає сумніву. Багатотисячовий досвід доводить, що моральна нищість не може оминати жодного з учасників війни, що за великим рахунком справедливих воєн майже не буває. Але попри очевидність аморальності війни люди свідомо знову й знову вдаються до неї як до засобу розв'язання конфліктів і взагалі проблем. Чому це відбувається? Можлива лише одна достовірна відповідь: люди осліплені егоїзмом, і війна не є для них питанням морального вибору; мета, якої прагнуть досягти за допомогою війни, видається самоцінною і виноситься за межі морального оцінювання. При цьому люди можуть зазнавати страждань від усвідомлення морального зла війни і збройних конфліктів, але це не стає мотивом їх діяльності. Зло доповнюється ще й моральним конфліктом, який не має розв'язання.

У промові перед випускниками військово-морської академії 25 травня 2001 р. президент США Дж. Буш зазначив, що Збройні сили США використовуватимуться тільки відповідно до американських цінностей. Отже, приводом для війни може стати неприйняття американських цінностей і відсто-

¹ Погляди Арістотеля далеко не завжди узгоджуються з Євангелієм, тому говоримо виключно про традицію розуміння моралі як ставлення до повноти буття, а вже у розумінні цієї повноти починаються суттєві розбіжності.

ювання своїх. А вони пов'язані насамперед з релігією і культурою. Самобутність культури і релігії народу може бути приводом для війни. Директор розвідувального управління Міністерства оборони США Т. Вільсон у промові «Глобальні загрози і виклики на перспективу до 2015 року» однією з головних загроз назвав протидію волі США. Водночас воля противника (тобто народу — носія самобутньої культури) виявилася основною мішенню й у Перській затоці, й у Косово. Очевидно, що подібна моральна позиція спирається на примітивні критерії, притаманні етиці Ф. Ніцше. Лише «надлюдина» перетворюється на «наддержаву», а «ниці верстви людства» — на «країни-ізгої». І тому недивно, що моральне оцінювання війни взагалі не береться до уваги, а може бути й відсутнє. Власна воля, власний егоїзм уявляються самоцінними. Це свідчить про моральну деградацію. Так, й оцінювання та воля свого народу беруться до уваги лише тому, що можуть перешкодити планам створення «нового» порядку, а не для перевірки досконалості власного рішення, і через це вони стають об'єктом впливу, сугестії. І збільшення можливостей впливу, якщо не подолати моральну ницість, духовну нерозвиненість його суб'єктів, тільки збільшує загрозу та ймовірність конфліктів.

Така позиція характерна на лише для «наддержав». За даними Центру оборонної інформації США, з переліку воєн, що велись на кінець другого тисячоліття, 15 з них мали релігійні причини, вісім названі етнічними, шість пов'язані з наркотиками, п'ять викликані ідеологією, п'ять ведуться за незалежність і тільки дві — за територію. В усіх війнах матеріальні цінності відіграють не останню роль, але піднімає народи на війну власний егоїзм, помножений на моральну ницість. Війни вже ведуться не заради «національних інтересів» (дуже рідко війна, дійсно, може сприяти самореалізації нації), а заради принципів і ціннісних, насамперед моральних, орієнтирів. Мораль, яка тривалий час була засобом самовизначення, орієнтиром діяльності, видалася людям самоцінною. Заради неї самої люди готові вбивати людей, нищити культури. Власне, інша культура за умов моральної кризи стає об'єктом агресії. Яскравий приклад цього — події в Югославії. В останнє десятиліття XX ст. відбулися понад 200 збройних конфліктів, у яких загинули майже 40 млн людей. Здавалося б, морального виправдання цьому знайти не можна, але мільйони людей вже (чи знову) визнають за моральний обов'язок розв'язувати і вести війни.

Висновки. Конфліктність ґрунтується на зіпсованості духовного буття особистостей і суспільства в цілому, моральній ницості як джерела різноспрямованості суб'єктивних забаганок, прагнень та готовності діяти в умовах конфронтації, війни, бунту. Отже, конфліктність є виявом кризи саморозвитку особистості. І тому розв'язувати цю проблему слід починати зі створення умов і стимулювання саморозвитку особистості, що дозволить гідно розв'язувати і соціальні проблеми. Найголовніша проблема сучасного світу полягає в тому, що у переважній більшості випадків егоїзм доповнюється невмінням чи небажанням людини усвідомлювати аморальність конфліктів,

недосконалість власних ціннісних орієнтирів. Тому основою успішного саморозвитку в сучасних умовах може бути тільки розвиток моральний.

За умови кризи саморозвитку особистості збільшення технологічних можливостей людини, зокрема можливостей впливу на людину, формування її духовного світу за допомогою біоінформаційного впливу робить конфлікти більш небезпечними і більш ймовірними, а продовження історії людства — менш вірогідним. І якщо не подолати кризи моральну, кризи саморозвитку особистості, то соціальні конфлікти, війни можуть стати вірогідним інструментом самознищення людства. Натомість очікування відновлення історії у будь-якій постлюдяній фазі є позбавленим сенсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зиновьев А. А. Глобальный человек / А. А. Зиновьев. — М. : Алгоритм ; Эксмо, 2006. — 448 с.
2. Киселев Л. Л. От редуционизма к интегратизму / Л. Л. Киселев // Человек. — 2003. — № 4. — С. 7.
3. Лозовой В. А. Самовоспитание личности: философско-социологический анализ / В. А. Лозовой. — Харьков : Основа, 1991. — 207 с.
4. Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі : пер. з англ. / Е. Макінтайр. — К. : Дух і літера, 2002. — 436 с.
5. Нариньяни А. С. Между эволюцией и сверхвысокими технологиями: новый человек ближайшего будущего / А. С. Нариньяни // Вопр. философии. — 2008. — № 4. — С. 3–17.
6. Порус В. Н. С. Л. Франк: антиномии Духа как основания культуры / В. Н. Порус // Вопр. философии. — 2008 — № 1. — С. 51, 64.
7. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм // Душа человека : перевод. — М. : Республика, 1992. — С. 13–108.
8. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм // Душа человека : перевод. — М. : Республика, 1992. — С. 109–178.
9. Юдин Б. Г. О человеке, его природе и его будущем / Б. Г. Юдин // Вопр. философии. — 2004. — № 2. — С. 16–28.
10. Fukuyama F. Our Posthuman Future : Consequences of the Biotechnology Revolution. Farrar, Straus and Giroux / F. Fukuyama. — N. Y., 2002.

МОРАЛЬНАЯ ДЕГРАДАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК ОСНОВА КОНФЛИКТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Сидак Л. Н.

Рассмотрена природа влияния эгоизма и утилитаризма на общественные отношения и их место в возникновении конфликтов. Эгоизм и утилитаризм осмыслены как факторы формирования субъективной стороны конфликтов, их духовная основа, рассмотрены как признак моральной деградации личности. Сделан вывод о том, что конфликтность основывается на моральной низости как источнике разнонаправленных субъективных интенций и готовности действовать в условиях конфронтации. Таким образом, конфликтность есть проявление кризиса саморазвития личности.

Ключевые слова: саморазвитие личности, эгоизм, утилитаризм, конфликт, глобализация, локализация.

MORAL DEGRADATION OF PERSONALITY AS A BASIS OF CONFLICTNESS IN A MODERN WORLD

Sidak L. M.

Was examined the nature of influence of selfishness and utilitarianism on social relations and their place in arising conflicts. Selfishness and utilitarianism are comprehending as a parts of formation subjective side of conflicts, it's spiritual basis, examining as an indication of moral degradation of personality. Made a deduction result, that conflictness is based on spiritual mean-spiritedness as a source of different orienteering subjective intentions of confrontation. So, conflictness — it is a manifestation of crisis of self-development of personality.

Key words: self-development, selfishness, utilitarianism, conflictness, globalization, localization.

УДК 930.1

О. М. Єременко, кандидат філософських наук, доцент

ВЧЕННЯ ПРО ПОДІЮ У ФІЛОСОФІЇ А. УЙТХЕДА

Показано, що вчення Уайтхеда про подію органічно вписується в основну інтенцію його філософії — розуміння субстанції як процесу. Обґрунтовано можливість використання уайтхедівської онтології події для розроблення теорії історичної події.

Ключові слова: субстанція, процес, подія, час.

Актуальність проблеми. Незважаючи на пророцтва про «кінець історії», історія триває. Причому продовжується як звичайна історична подія, так і те, що Ф. Фукуяма назвав «Великою історією» [1, с. 8–9]. Стає очевидним тісний взаємозв'язок цих пластів історії. У зв'язку з цим однією з актуальних завдань соціальної філософії є розробка теорії історичної події.

Як відзначають сучасні дослідники, в постметафізичній філософії процесуальність набуває пріоритетного онтологічного статусу відносно субстанційності, якщо останню мислити у модусі речовості. «На місце єдності і самотожності субстанції ставиться єдність процесу; процесуальність — ось тепер найбільш глибинна характеристика буття» [2, с. 130]. У сучасному пізнанні саме «характеристики буття, що стає»: становлення, зміна, ставлення в першу чергу цікавлять філософію [3, с. 92]. О. Столярова знаходить для цього парадигмального зсуву блискуче формулювання: «Філософії слід було